

УДК 801.73+821+821.133.1''18/19''-31.09 Ф. Моряк

А. Л. Польщак

**П. ТЕЙЯР ДЕ ШАРДЕН ТА СВИТОГЛЯД Ф. МОРІАКА ТА Ш. ПЕГІ,
ПРЕДСТАВНИКІВ ФРАНЦУЗЬКОГО «КАТОЛИЦЬКОГО
ВІДРОДЖЕННЯ»**

Франсуа Моряк – нобелівський лауреат та один із найвизначніших письменників французького «католицького відродження». Його творчість, хоч і позначена безперечною своєрідністю, найбільш повно вписується в контекст цього літературного напрямку, до якого також як видатний представник належить Ш. Пегі. Доробок Ф. Моряка та Ш. Пегі, як і найбільш яскравих письменників французького «католицького відродження» їх доби, – П. Клоделя, Ж. Бернаноса, Ж. Гріна – є цікавим не лише з огляду на їх звернення до животворних цінностей християнства, а й з огляду на їх світоглядні нюанси та достатню жанрову різноманітність. Доречно говорити не лише про вплив П. Шардена на Моряка, про що свідчить сам нобелівський лауреат, а й, зважаючи на те, що можна прослідкувати рух думки Шардена та Пегі (як і Моряка) в одному напрямку, логічно стверджувати про одну дорогу, спрямованість в пошуках шляхів розвитку релігійного та внутрішнього людського життя та свідомості. У стосунку до зв'язку цього доробку з важливими науковими завданнями, слід відзначити, що питання зв'язку ідей П. Тейяра де Шардена зі світоглядом Ф. Моряка та Ш. Пегі, представників французького «католицького відродження», розробляється в контексті реалізації наукової програми «Філософсько-естетичні проблеми української та зарубіжної літератур; взаємини національних літератур». Водночас слід відзначити що французьке «католицьке відродження» стало відгалуженням, струмком в повноводній річці християнського відродження ХХ століття, яке багато в чому змінило культурне та релігійне життя Європи та світу, повернувши загублений в механістичності та стрімкому розвитку технічного прогресу людині її гідність та релігійно-культурне коріння, водночас пристосувавши

цінний багатівіковий спадок до сучасного життя та світу, стало важливим чинником у тому, щоб вирвати людину з відчаю декадансу та занепаду духу.

В контексті односпрямованого напрямку пошуків шляхів розвитку релігійного та внутрішньолюдського життя Шарденом та письменниками французького «католицького відродження», зокрема Моріака та Пегі, не пов'язуючи тісно між собою ці явища, вже зверталися Ж.-Ф. Дюран та О. Євгенєва в дослідженні спільних рис світогляду П. Тейяра де Шардена та Ф. Моріака, та Г.-У. фон Балтазар в дослідженні спільних особливостей Ш. Пегі та П. Шардена. Однак, не зауважувалася спільність у поглядах цих мислителів та письменників як наслідок односпрямованого руху. Ціль даної роботи – дослідити напрямок розвитку думки П. Шардена, Ф. Моріака та Ш. Пегі, виділивши важливі риси їх світогляду через аналіз корпусу творів, їх порівняння та долучивши досягнення, які започаткували розв'язання даної проблеми.

Для Моріака було важливим йти в ногу з часом і не замикатися в своєму християнському гетто, тенденцію до чого він бачив у своїх братах по вірі. Тому його звернення до християнського модернізму, зокрема в особі П. Шардена, представники якого прагнули примирити католицьке вчення з сучасними на той момент науковими та філософськими теоріями, і, ширше, з менталітетом епохи, є цілком закономірним. Шарден походив з Франції, хоча його твори передусім поширені англійською мовою. Філософ жив в один час з Моріаком, переживав ті ж світові події, формуючи стосовно них та світу в цілому, як і змін у ньому, свою власну думку. До спадку П. Шардена досі існує неоднозначне ставлення, до трактування його ідей шукають ключ до розуміння, намагаються знайти правильні способи розуміння його ідей, важливий внесок у що зробили такі богослови як А. де Любак та інші. Шарден показав великий потенціал для розвитку людства, шляхи до найбільш повної та повноцінної реалізації кожної конкретної особистості.

П'єр Тейяр де Шарден (1881-1955) – священик єзуїт, геолог, філософ, богослов, автор концепції, яка об'єднує ідею еволюції з

християнським віровченням. Після навчання в єзуїтській колегії Монгре в 1899 він вступив до новіціату Товариства Ісуса. В 1905-08 Тейяр де Шарден викладав хімію та фізику в єзуїтській колегії в Каїрі, а в 1911 був рукопокладений у священники. В 1922 році богослов захистив дисертацію, отримав ступінь доктора природничих наук, після чого став професором кафедри геології в Католицькому інституті в Парижі. Шарден прийшов до ідеї, що еволюція біосфери призводить до появи ноосфери, нової планетарної оболонки. Деякі нотатки, які не призначалися для публікації, в яких Тейяр висловлював гіпотезу, яким чином догмат про первородний гріх можна було б погодити з еволюційними даними, призвели до того, що в 1925 керівництво ордену заборонило йому викладати в Католицькому інституті та публікувати будь-які праці, окрім природничих. В 1950 він був обраний членом Паризької Академії наук. З 1951 року за рішенням керівництва ордену до кінця життя Тейяр працював у Нью-Йорку, займаючись палеонтологією. Праці Тейяра не дозволяють однозначно відділити філософські методи від богословських, із тих, які використовує автор. Він був переконаний, що сучасні дані науки, які стосуються еволюції, не лише не суперечать християнській вірі [9, с. 142], але, якщо їх розуміти правильно, ведуть до її прийняття. За Тейяром, світ знаходиться в процесі розвитку, який реалізує все більш високі рівні одухотворення матерії і який прагне майбутньої повноти в своєму кінцевому пункті – «точці Омега», вселенському Христі – єдності світової та Божественної дійсності, точці спасіння всього створіння. Філософ розуміє еволюцію як створення вселенської Церкви – Тіла Христа, обожнення світу. Цей процес одночасно є сотворінням світу, яке продовжується, воплочення (втіленням у світі Бога), а також відкупленням світу. В 1962 році Конгрегація Священної Канцелярії опублікувала (без підпису Папи Івана XXIII) *monitum* (попередження), де вказувалося, що філософські та богословські праці Тейяра мають у собі помилки та двозначності. Однак концепції Тейяра, значною мірою завдяки таким богословам як А. де Любак, які зуміли переформулювати їх більш традиційним чином, отримали часткове визнання Католицької Церкви та викликали

широке зацікавлення [3, с. 128]. На заслуги Тейяра – вченого та християнина – вказували Папа Павло VI (промова про стосунки між наукою та релігією 24.02.1966), державний секретар Ватикану кардинал А. Казаролі, один з генеральних настоятелів Товариства Ісуса [2, с. 1275-1277].

Моріак сам визнавав, що погляди П. Тейяра де Шардена поряд з поглядами Б. Паскаля та Ж. Марітена мали вирішальне значення в становленні його світовідчуття [4]. Моріак вважав, що Шарден відповідає на питання та сподівання сучасного їм світу [14]. Тейярдизм став одною зі складових релігійно-філософської доктрини Ф. Моріака та вплинув на естетичну систему письменника, коли той вже став зрілим художником, оскільки в молодості за визнанням самого письменника, він був швидше опонентом, ніж прибічником Шардена. Це пояснювалося не ідеологічними розходженнями з філософом, а недостатнім знанням його праць. Однак, Моріаку вдалося надолужити згаяне і він виявив у Тейяра багато співзвучного до власної концепції бачення світу. Це не дивує, оскільки найбільш специфічна риса тейярдизму полягає на тому, що в рамках тейярівського розуміння світу людина займає зовсім особливе місце і є підсумком та співучасником божественного акту творіння світу. Новизна поглядів для його часу була в тому, що Шарден стверджує, що, на відміну від біблійської легенди, людина є продуктом еволюції світу, який виник природним чином і який розвивається. Моріак поділяє концепцію Шардена в питанні про постійні зміни, які відбуваються у всесвіті та неминуче торкаються людини та її свідомості [4].

Шарден відзначає необхідність еволюції людини. Він відзначає, що, прийнявши реальність ноогенези (концентрації та колективного руху вперед людської думки), той, хто вірить у Світ, повинен надати місце, яке все збільшується, в перспективах майбутнього цінностям трансцендентності та особистості. Проте, для того, щоб отримати над-одухотворення в Бозі, Людство має перед тим народитися та вирости у відповідності з усією системою того, що ми називаємо «еволюцією» [10, розд. О возможных основаниях общей веры].

В еволюції людина грає одну з ключових ролей, бо є за Шарденом ключем універсума [11, с. 16]. Із цією еволюцією людини пов'язана для філософа віра в майбутнє. Сумнів у цій вірі, якщо його не взяти до уваги, на його думку, є смертоносним, бо вбиває не лише смак до життя, а й силу життя людства. Грунтуючись на всесвітній історії, ми можемо стверджувати, що в людстві ще є запас і значний потенціал концентрації, тобто прогресу [10, розд. Размышления о прогрессе]. Також поряд із еволюцією людини Шарден відзначає необхідність змін та розвитку і в християнстві [20, розд. Fall, Redemption, and Geocentrism].

Мотив необхідності змін звучить і в Моріака. Він також описує своє уявлення про людину як про істоту, яка постійно удосконалюється чи поступово руйнується [12, с. 161]. Письменник пише про своє покоління письменників, відзначаючи, що авангард цього покоління – нащадки Лотреамона та Рембо – наполегливо намагалися втікати від реального світу в підсвідомість та сни, а літературний ар'єргард, духовні сини Паскаля, тримали в руках амулет (мається на увазі відомий амулет Паскаля «Вогонь» зі свідченням Божого Одкровення, яке він особисто пережив в одну з ночей, і свідчення про яке, написане на папірці, все життя носив зашитим в одязі) не для того, щоб тікати з його допомогою від дійсності, але щоб досягти вищої дійсності завдяки постійним зусиллям у самовдосконаленні [6, с. 101].

Нам видається найбільш важливим вплив та спорідненість Шардена та Моріака в питанні релігії, особливо в її стосунку до діяльності людини передусім через науку та мистецтво, змін та еволюції та підходу до природи. Шарден передрікає критичний період зрілості земного життя. Він пише, що людина зрозуміє, що було великою ілюзією думати, що здобувши більш глибоке пізнання себе та світу, вона могла обійтися без релігії. В іншому місці Шарден зауважує, що релігію неможливо розглядати як строго індивідуальну інтуїцію чи вибір. Вона являє собою тривалий вияв колективного досвіду всього людства, як цілого, про Бога [10, розд. Любовь].

У співзвучності з цим Моріак зазначає важливість для нього релігії. Він підкреслює, що вся його діяльність живиться та підтримується його релігійною свідомістю – слідом за Бернаносом та Клоделем, він

прагне, мірою сил, воскресити в людях надію та віру, які, здавалось би, є назавжди втраченими, - ту віру та надію, які ще зберігають їх серця. В цьому він бачить сенс свого життя, і вважає, що саме тому до нього ще прислухаються [12, с. 168]. Моріак відзначає, що людина – це не лише темні сили чуттєвості, інакше б вона не була людиною. Люди створюють себе. В житті релігійні та філософські погляди стають воістину другою натурою, створюють буквально нову людину, настільки ж реальну, як і тварина, якою керують інстинкти, якою без цієї другої природи лишалася б людина [5, с. 326].

Питання природи також торкається питання релігійності. Ми вважаємо доречним підкреслити стосовно думки Ж.-Ф. Дюрана про те, що Моріака та Шардена зближає відчуття природи [14], важливий нюанс – Шарден бачить природу додатковим чинником у можливості пізнання Бога. І цю можливість він бачить через природний розвиток можливостей Любові та звичайної людської науки – пізнання і прагнення до нього. Він пише: «Любов є найбільш універсальною, найбільш могутньою і найбільш таємничою зі всіх космічних енергій. З точки зору духовної еволюції ми, мабуть, маємо право навіть дати визначення та оцінку цій дивній силі любові. Чи не є вона в своїй суті простою силою притягання, яке кожний свідомий елемент зазнає зі сторони центру світу? Чи не полягає вона на заклику до великої Єдності, здійснення якого на даний час є єдиним завданням природи?» [10, розд. Любовь].

Йому співзвучний Моріак, який говорить про свою людську природу (яка в кінцевому рахунку також сприяє здійсненню великої Єдності) і який однак докоряє собі в тому, що Бог може бути виявом потреби його природи. Моріак сам собі ставить питання: чи може так статися, що цей Господь і Бог, на Якого письменник пред'являє права, що Він його, настільки відповідає якійсь потребі природи Моріака, якомусь такому сильному його прагненню, що воно само створило собі мету. Письменник продовжує свою думку, стверджуючи, що він, Моріак, потребує спасіння, а спасіння він потребує тому, що вважає себе винним, а винним він себе вважає, тому що вірить,

що зло існує в світі та в ньому, та що його, Моріака, природа опоганена ним [6, с. 43].

Оскільки Тейяр де Шарден мав вплив на навернення Пегі [17], ми можемо припускати також і вплив філософа-модерніста на Пегі в сприйнятті картини світу. Однак, в будь-якому разі можемо говорити про спільний напрямок в розвитку думки та пошуків нових шляхів до оновлення релігійності, християнства та вдосконалення особистості. Відзначається подібність поглядів Шардена і Пегі на нероздільність ідеї християнства і хрещення [19], тенденцію теорії Шардена до примирення протилежностей: містики, Декарта, раціоналіста, Пегі чи Клоделя [16]. Водночас важливим пунктом для Шардена та Пегі [1, с. 14] є містика. Багато дослідників визначають світогляд Пегі як «соціалістичний містицизм» [8, с. 11]. Ролінгсон у своїй праці «Нові французькі тенденції від Ренана до Клоделя» також говорить про відтінок містицизму в католицизмі Шарля Пегі [18, с. 107]. П. Леруа (P. Leroy) зауважує важливість містики в уявленнях Шардена. Він пише, що легко побачити, наскільки глибоко отець Тейяр був наповнений своїм баченням праці побудови майбутнього, і ніщо інше не мало влади вразити його. А під майбутнім він мав на увазі щось більше, ніж побудова світу матеріального – він передбачав незворотний підйом до того, що він називав Точкою Омега з допомогою людських зусиль. Водночас, поряд з чисто науковими працями, Шарден писав і твори містичні. Так, під час експедиції в пустелі в неділю Великодня він закінчив містичну та філософську поему «Меса на вітварі Світу» [15, с. 23].

Шарден переконує в необхідності містики для сучасного світу в контексті поєднання науки та релігії. Філософ зауважує, що його покоління і два попередніх лише й чули, що про конфлікт між релігійною вірою та наукою. Але напруження продовжується і стає очевидним, що конфлікт має вирішитись у зовсім іншій формі рівноваги – не шляхом збереження двоїстості, не шляхом усунення, а шляхом синтезу. Після майже двох сторіч пристрасної боротьби ані віра, ані наука не змогли послабити одна одну. Навпаки, стає очевидним, що вони не можуть нормально розвиватися одна без одної з тої

простої причини, що обидві оживлені та натхненні тим самим життям. Ні в своєму пориві, ні в своїх тлумаченнях наука не може вийти за межі самої себе, не забарвлюючись містикою і не заряджаючись вірою [11, с. 193-194]. Шарден також пише про роль містики в побудові єдиного світу. Він відзначає, що християнство не лише своєю філософською доктриною захищає можливість свідомості особистості, одночасно централізованої і на універсальне і на особисте, але, значно більше, своєю містикою воно переносить смисл та основну інтуїцію особистості на єдність всезагального [10, розд. Будем спасать человечество]. Містичну трансформацію Шарден пов'язує з еволюцією – для того, щоб отримати в Бозі над-одухотворення люди повинні вирости у відповідності з еволюцією [10, розд. О возможных основаниях общей веры].

Шарден відзначає різницю між справжнім та фальшивим містицизмом, незалежно від того чи він політичний, чи релігійний, через принцип диференційованої єдності. Фальшивий містицизм знищує людину, а справжній завершує її шляхом «втраті в більшому, ніж він сам». Частини удосконалюються та завершують себе в усякому організованому цілому. Нехтуючи цим універсальним правилом, пантеїзм багаторазово призводив нас до помилки культом великого цілого, в якому індивіди розчинялися як дрібки солі, губилися як краплі води в морі. Закон єдності, застосований до випадку сумування свідомостей звільняє нас від цієї небезпечної ілюзії. Зливаючись по лінії своїх центрів, дрібки свідомості не прагнуть втратити свою індивідуальність і змішатися, а, навпаки, вони підкреслюють глибину і непередаваність свого Его. Вони тим більше стають «самими собою», чим більше всі разом вони стають іншим [11, с. 178].

Як це показує Церква, в серці божественного середовища речі видозмінюються, але зсередины. Всередині вони купаються в світлі, але в цьому накалюванні вони підтримують і вивищують все найбільш особливе в їх якостях. Ми можемо загубитися в Бозі лише продовжуючи найбільш індивідуальні характеристики. Це фундаментальне правило, за допомогою якого ми завжди можемо відрізнити справжню містику від її підробок [21, с. 118].

Передусім, Пегі відзначає саму роль містики в житті світу. Він описує містичну дію в контексті світу та Церкви. Філософ відзначає, що від початку, інституціонально Церква зовсім не була тим, що йшло проти світу, його унікало. Навпаки, Церква є те, що йде до світу, щоб його живити. Містична християнська дія – це містичне живлення, а не науковий, історичний запис, живлення людини та християнина словом та тілом, плоттю і кров'ю [7, с. 55; 13, с. 146].

Пегі зауважує техніку християнства та його містики як вкладення одної частини механізму в іншу. Це – поєднання двох частин, особливе взаємне, нероздільне нерозривне укладення, укладання одного в інше – дочасного в вічне і (Пегі підкреслює, що це передусім, те, що заперечується найчастіше) вічного в дочасне [7, с. 59]. Це подібне до бачення Шардена концепції нерозривно поєданого універсалізованого та персоналізованого.

Читаючи твори Пегі, бачимо його протиставлення містики і політики. Шарден пише про містику – справжню чи підробку в будь-якій сфері, в тому числі в політиці. Справжня містика за Шарденом характеризується, як ми вже зазначали вище, проникненням в суть і інтеграцією частин в ціле без їх знищення, але з посиленням їх особистісних характеристик. Так і для Пегі, в тому числі і в справі Дрейфуса, одна конкретна справа, людина, питання є суттєвими, якими неможливо жертвувати в ім'я нації чи якогось іншого об'єднання. В більшості контекстів, те, що для Шардена є містика справжня і підробка, для Пегі відповідно – містика і політика. Тобто, політика в Пегі є в більшості випадках синонімом підробки містики.

Отже, в доробку письменника так чи інакше відображається його світогляд, тому питання складових світогляду та персоналій, які на нього впливають є важливим для розуміння творчості певного автора. Це цілком доречно, якщо говорити про вплив П. Шардена на Ф. Моріака. Моріак як людина обдарована в своїй сфері не міг не помічати революційних зрушень у шляхах літературної творчості, і водночас не бачив ні сенсу, ні причини відриватися від того ґрунту, який давав йому силу. Однак, судячи з його роздумів над шляхами розвитку літератури, він відчував, що цей спадок, передусім

релігійну складову свого світогляду, слід належним чином використати, розвинути і творчо застосувати до обставин свого часу і життя. Тому не випадковим є його зацікавлення думкою Шардена, який, прагнучи залишитись у лоні Церкви, не боїться пробувати шукати свої шляхи в розумінні християнства, Церкви, людини, життя. З іншого боку, якщо говорити про певну суголосність творчого спадку П. Шардена та Ш. Пегі, П. Шарден був на 8 років молодшим за Пегі (який народився в 1873 році) і по суті лише починав серйозну наукову діяльність, коли Пегі вже загинув на полі бою в 1914 році. Проте вони обидва по суті дихали одним повітрям і шукали шляхів розвитку людини містичним для кожного своїм чином.

Ряд ідей Шардена (нааявність в історії світу надприродної мети, бачення християнства як віровчення, яке дає відповідь на найбільш глибокі запити сучасних людей, універсальність Церкви, яка по праву включає в себе все цінне, що вироблено людством, в тому числі і, формально, поза церковною огорожею), дозволяють говорити про Тейяра як про одного з передвісників II Ватиканського Собору (особливо конституції «Gaudium et Spes») [2, с.1276-1277], який дав нове світло на бачення та вирішення багатьох проблем людського життя. Ці ж ідеї непокоять Моріака та Пегі. В суголосці із Шарденом Пегі також розмірковує про надприродну мету історії, особливо коли аналізує її розвиток в «Діалозі історії та плотської душі» та про те, що є спасінням Франції в «Нашій юності». Моріак через своїх героїв шукає надприродну мету їх конкретної людської історії, людського життя. Пегі природним чином розуміє Церкву як явище універсальне, бачачи в Діві Марії, Христі, святих, звичайних на перший погляд людях, в тому числі формально нехристиянах, як, до прикладу, в своєму друзі євреї Бернар-Лазарі, тих, хто творить цю Церкву таку близьку для кожного француза, а контекстом мається на увазі і всього світу, оскільки Франція для Пегі біла певною моделлю всього світу (Пегі практично не майже не виїжджав за кордони Франції та навіть у школі цікавився передусім Францією). Моріак бачить у своїх героях, навіть невіруючих, дітей Церкви. Такий рух думки цих письменників співпав із ходом розвитку теологічної

думки Церкви, принаймні Католицької, до якої належали і Моріак, і Шарден, і певним своїм чином, Пегі, яка, по суті не відкидаючи вчення про те, що немає спасіння поза Церквою, в ХХ столітті уточнила саме розуміння Церкви, включивши в неї не лише християнські та нехристиянські спільноти, а й тих, хто не зі своєї вини не знають Христа та Його Церкву, але шукають Бога щирим серцем і намагаються своїми справами виконувати його волю.

Проаналізувавши ідеї П. Шардена, Моріака та Пегі можемо побачити їх зорієнтований в тому самому напрямі рух думки в пошуку шляхів розуміння та вдосконалення особистості та розвитку релігійності. Найбільш важливим видається суголосність Моріака та Шардена в питанні релігії, змін та еволюції та підходу до природи. Відзначаючи важливі риси в поглядах Шардена та Пегі зауважимо важливість містики в світогляді цих мислителів. Шарден переконує в необхідності містики для сучасного світу в контексті поєднання релігії та науки, які є двома нерозривно пов'язаними сторонами, фазами, одного й того ж повного акту пізнання. Шарден відзначає різницю між справжнім та фальшивим містицизмом через принцип диференційованої єдності. Справжній містицизм завершує людину шляхом «втрати в більшому, ніж він сам», а фальшивий знищує її, ми можемо загубитися в Бозі лише продовжуючи найбільш індивідуальні характеристики. Пегі відзначає роль містики в житті світу. Він відзначає, що від початку, інституціонально Церква є те, що йде до світу, щоб його живити.

Дана стаття стосувалася лише найважливіших аспектів зв'язку теорій П. Тейяра де Шардена та світогляду Ф. Моріака та Ш. Пегі в контексті французького католицького та європейського відродження. Дослідження цієї теми відкриває можливості вивчення численних інших аспектів цього зв'язку. Передусім було б доцільно зайнятися питанням розуміння шляхів спасіння та розвитку християнства в сучасну епоху П. Шарденом та письменниками французького «католицького відродження». Інша тема, яка логічно виникає з дослідження проблематики даної роботи – вплив поглядів П. Шардена на християнське відродження ХХ століття в літературі. Можливо також зайнятися опрацюванням

аспекту розуміння шляхів християнства в сучасну епоху в контексті оксфордського руху та його впливу на англійську літературу в порівнянні з французьким «католицьким відродженням». Цікавим може стати розгляд співзвучних ідей в спадщині англо-американських письменників цього періоду та «католицького відродження» у Франції.

Література

1. Бальтазар Г.-У. Образ Пеги / Г.-У. Бальтазар // Ш. Пеги. Избранное. Проза. Мистерии. Поэзия. – М.: Русский путь, 2006. – С. 11-26.
2. Горелов А. Тейяр де Шарден / А. Горелов // Католическая Энциклопедия. – М.: Издательство Францисканцев, 2011. – Т. 4. – С. 1275-1277.
3. Д'Ашенци В. (S.J.) От «запрещенного иезуита» к «признанному иезуиту» / В. Д'Ашенци // Наука и вера в диалоге. П. Тейяр де Шарден и П. Флоренский. – СПб.: Издательство С.-Петербур. ун-та, 2007. – С. 120-129.
4. Евгеньева О. Франсуа Мориак: этика, эстетика, политика (на материалах публицистики): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.05 «Литература стран Западной Европы, Америки и Австралии» / О. Евгеньева. – С. Петерб., 1992 [Электронний ресурс] Электронная библиотека диссертаций. – Режим доступу. URL: <http://www.referun.com/n/fransua-moriak-etika-estetika-politika-na-materialah-publitsistiki>.
5. Мориак Ф. Не покоряются ночи: [роман] / Ф. Мориак. – М.: Прогресс, 1986. – С. 312-329.
6. Мориак Ф. У що я вірю / Ф. Мориак. – К.: Серія «Дух і літера», 1993. – 129 с.
7. Пеги Ш. Вероника, или Диалог истории и плотской души // Ш. Пеги. Избранное. Проза. Мистерии. Поэзия. – М.: Русский путь, 2006. – С. 47-87.
8. Тайманова Т. Шарль Пеги / Т. Тайманова // Пеги Ш. Наша юность. Мистерия о милосердии Жанны д'Арк: Пер. с фр. – Санкт-Петербург: Наука, 2001. – С. 5-62.
9. Тейяр де Шарден П. Божественная среда / П. Тейяр де Шарден. – М.: Гнозис, 1994. – 220 с.
10. Тейяр де Шарден П. Строить землю [Электронний ресурс] Библиотека Якова Кротова. – Режим доступу: http://krotov.info/lib_sec/25_sh/sha/sharden_01.htm.

11. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден – М.: Устойчивый мир, 2001. – 232 с.
12. Шапсаль М. Встречи с писателями. Франсуа Мориак / М. Шапсаль // Мориак Ф. Не покорятся ночи. – М.: Прогресс, 1986. – С. 159-172.
13. Derdziak L. Społeczno-wychowawczy aspekt działalności duszpasterskiej błogosławionego Hryhoriја Łakoty (1908-1950) Biskupa pomocniczego greckokatolickiej diecezji przemyskiej // Lwów : Liga-Press, 2010. – 323 с.
14. Durand J.-F. Pascal-Mauriac: L' œuvre en dialogue // Collection «Mauriac et son temps». – Т. 8 [Электронный ресурс] Google. – Режим доступа: <http://books.google.ru/books?id=kdLDdpbAAKAC&pg=PA408&lpg=PA408&dq=durand+pascal+-+mauriac>.
15. Leroy P., S. J. Teilhard de Chardin: The Man //Teilhard de Chardin P. The Divine Milieu [Электронный ресурс] Internet archive. – Режим доступа: https://archive.org/download/TheDivineMilieu/The_Divine_Milieu.pdf.
16. Mbessa D. Gh. Teilhard de Chardin and Senghor on the civilization of the universal [Электронный ресурс] Memoire Online. – Режим доступа: http://www.memoireonline.com/04/08/1003/m_teilhard-de-chardin-senghor-civilization-of-the-universal12.html.
17. Patte J.-Y. Péguy, l'athée qui a trouvé Dieu... [Электронный ресурс] fremeaux.com. – Режим доступа: http://www.fremeaux.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6154&Itemid=0.
18. Rawlinson G. Recent French Tendencies from Renan to Claudel. A Study in French Religion. - London: Robert Scott Roxburghe House Paternoster Row, 1916. –137р. [Электронный ресурс]. Internet archive. – Режим доступа: <http://archive.org/details/recentfrenchtend00rawl.pdf>.
19. Teilhard de Chardin: in Quest of the Perfection of Man : An International Symposium / [ред. Geraldine O. Browning, Joseph L. Alioto, Seymour M. Farber] [Электронный ресурс] Google. – Режим доступа: http://books.google.com.ua/books?id=RHCqN_IM5bYC&dq=peguy+chardin&hl=ru&source=gbs_navlinks_s.
20. Teilhard de Chardin P. Christianity and Evolution [Электронный ресурс] Internet archive. — Режим доступа: <https://archive.org/details/ChristianityAndEvolution>.
21. Teilhard de Chardin P. The Divine Milieu [Электронный ресурс] Internet archive. – Режим доступа: https://archive.org/download/TheDivineMilieu/The_Divine_Milieu.pdf.

Анотація

А. Л. Польщак. П. Тейяр де Шарден та світогляд Ф. Моріака та Ш. Пегі, представників французького «католицького відродження»

Стаття присвячена дослідженню впливу та зорієнтованості в одному напрямку пошуків шляхів розвитку релігійного та внутрішнього людського життя та свідомості П. Шардена, Ф. Моріака та Ш. Пегі на матеріалі корпусу творів філософа та цих письменників французького «католицького відродження». Спираючись на історіографічні данні та аналіз творів французького релігійного філософа чи радше теолога-філософа П. Тейяра де Шардена та митців «католицького відродження» Ф. Моріака та Ш. Пегі можемо говорити не тільки і не стільки про вплив, скільки про спільну спрямованість у розвитку думок, важливих як для теолога, так і для письменників з причини їх заангажованості питаннями релігійного відродження та максимальної реалізації особистості. Ряд таких ідей Шардена як наявність в історії світу надприродної мети, бачення християнства як віровчення, яке дає відповідь на найбільш глибокі запити сучасних людей, універсальність Церкви, яка по праву включає в себе все цінне, що вироблено людством, в тому числі і, формально, поза церковною огорожею, дозволяють говорити про Тейяра як про одного з передвісників II Ватиканського Собору (особливо конституції про роль Церкви в сучасному світі «*Gaudium et Spes*»), який дав нове світло на бачення та вирішення багатьох проблем людського життя. Ці ж ідеї непокоять Ф. Моріака та Ш. Пегі. Найбільш важливим видається суголосність Моріака та Шардена в питанні релігії, змін, еволюції та підходу до природи. Відзначаючи значимі риси в поглядах Шардена та Пегі, варто зауважити важливість містики в світогляді цих мислителів.

Ключові слова: світогляд, спрямованість, відродження, пошук, християнство.

Аннотация

А. Л. Польщак. П. Тейяр де Шарден и мировоззрение Ф. Мориака и Ш. Пегі, представителей французского «католического возрождения»

Статья посвящена исследованию влияния и ориентированности в одном направлении поисков путей развития религиозной и внутренней жизни и сознания человека П. Шардена, Ф. Мориака и Ш. Пегі на материале корпусу сочинений философа и этих писателей французского «католического возрождения». Принимая во внимание историографические данные

и анализ произведений французского религиозного философа или, скорее, теолога-философа П. Тейяра де Шардена и творцов «католического возрождения» Ф. Мориака и Ш. Пеги, следует говорить не только и не столько о влиянии, сколько об одной направленности в развитии мысли, важной как для теолога, так и для этих писателей по причине их ангажированности вопросами религиозного возрождения и максимальной реализации личности. Ряд идей Шардена позволяют говорить о Тейяре как об одном из предвестников II Ватиканского Собора (особенно конституции о роли Церкви в современном мире «*Gaudium et Spes*»), который пролил новый свет на видение и решение многих проблем человеческой жизни. Это наличие в истории мира сверхъестественной цели, видение христианства как вероучения, которое дает ответ на наиболее глубокие вопросы современных людей, универсальность Церкви, которая по праву включает в себя все ценное из выработанного человечеством, в том числе и, формально, за церковной оградой. Эти же идеи являются предметом внимания Ф. Мориака и Ш. Пеги. Наиболее важным в исследовании общих черт мировоззрения Мориака и Шардена представляется их согласие в вопросах религии, изменений, эволюции и подхода к природе. Отмечая важные черты во взглядах Шардена и Пеги, следует указать значимость мистики в мировоззрении этих мыслителей.

Ключевые слова: мировоззрение, направленность, возрождение, поиск, христианство.

Summary

A. L. Polshchak. P. Teilhard de Chardin and Weltanschauung of François Mauriac and Charles Péguy, representatives of French “Catholic Revival”

The article tells about the influence and orientation in the same direction in the process of searching ways to develop religious and inner life and conscience of a person in works of P. Teilhard de Chardin, F. Mauriac and Ch. Péguy. Considering the historiographical data and the analysis of the French religious philosopher or, better to say, of the theologian-philosopher P. Teilhard de Chardin, and F. Mauriac and Ch. Péguy, “Catholic revival” writers, one should talk not only and not so much about the influence, but about the same direction in the evolution of ideas, which are important both for the theologian and for the writers because of their commitment in the problems of religious revival and maximal fulfillment for a person. Some of Chardin’s ideas make it possible to rank Teilhard among the

forerunners of the Second Vatican Council (especially of «Gaudium et Spes», a dogmatic Constitution about the role of the Church in the modern world), which showed the new approach in understanding and solving of many human life problems. They are: the presence of the supernatural aim in the history of the world; understanding of Christianity as a doctrine, which answers the most intimate questions of a modern person; universality of the Church, which rightly contains all valuable achievements of mankind, including the ones reached formally behind the Church fence. The similar ideas are also included in the circle of interests of F. Mauriac and Ch. Péguy. The most important in the study of common traits in Mauriac's and Chardin's Weltanschauung is the concordance of the authors in the issues of religion, changes, evolution and approaches to the nature. Mentioning the significant traits in the views of Chardin and Péguy, one should notice the importance of mysticism in the Weltanschauung of these thinkers.

Key words: Weltanschauung, directedness, revival, search, Christianity.

Інформація про автора

Польщак Анелія Леонідівна – ORCID: 0000-0002-7687-8616; аспірантка кафедри літературознавства Національного Університету Києво-Могилянської Академії; вул. Сковороди 2, Київ 04655, Україна